

1882 ilâ 1919, Kahire 1990, tür.yer.; Zekî M. Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarıkıyye*, Beyrut 1994, II, 668-671; Bedevî Ahmed Tabâne, *Keukebe min şu'arâ'i'l-aşr*, Kahire 1995, s. 189-201; M. Receb el-Beyyümî, *en-Nehdatü'l-İslâmiyye fi siyeri a'lâmihe'l-mu'âşirîn*, Dimaşk 1415/1995, II, 107-123; a.mif., "Ahmed Muharrem: Beyne't-tecdid ve't-taklîd", *el-Edebü'l-İslâmî*, VI/21, Riyad 1999, s. 14-21; M. Ali Hedv, "Ahmed Muharrem", *Meusû'atü Beytî'l-hikme li-a'lâmi'l-'Arab fi'l-ķarneyni't-tâsi' aşer ve'l-işrîn*, Bağdad 1420/2000, I, 60-61; Ömer ed-Dekkâk, *el-İtticâhü'l-ķavmî fi's-şifri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, Beyrut, ts. (Dârü's-şarki'l-'Arabî), s. 34, 40, 47, 57-58, 66, 74, 77, 135, 199, 257, ayrıca bk. İndeks; Sa'd Mihâil, *Âdâbü'l-aşr fi şu'arâ'i's-Şam'arâ'*, *Irâķ ve Mışr*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-'Arab), s. 57-65; Abdurrahman er-Râfîi, *Şu'arâ'ü'l-vaṭaniyye fi Mışr*, Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 177-197; Kâmil Selmân el-Cübürî, *Mu'cemü's-Şam'arâ'*, Beyrut 1424/2003, I, 183; Emîl Bedî Ya'küb, *Mu'cemü's-şu'arâ' münzû bed'i'aşri'n-nehḍa*, Beyrut 1425/2004, I, 122-123; Mustafa M. el-Fâr, *eş-Şâ'ir Ahmed Muharrem: Dirâse fi ḥayâtihî ve şifrih*, Amman 2007; Hazem Said Mohammed, "Mehmet Akif'in ve Mısırlı Şair Ahmed Muharrem'in Şiirinde Çanakale Savaşı", *Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyum Bildirileri: 12-13 Mart 2011* (haz. Vahdettin Işık), İstanbul 2011, s. 369-390; Fuâd Sâlih es-Seyyid, *Meusû'atü a'lâmi'l-ķarni'l-işrîn fi'l-âlemeyni'l-'Arabî ve'l-İslâmî*, Beyrut 1434/2013, I/2, s. 112-113; M. İbrâhim el-Cüyüşî, "Dîvânü mecdî'l-İslâm", *MMLA*, XIX (1965), s. 101-106; Selâhaddin M. Abdüttewâb, "el-İtticâhü'l-İslâmî fi şifri Ahmed Muharrem", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*, XV/57, Medine 1983, s. 231-239; Kemal Tuzcu, "Mısırlı Neo-Klasik Şairler", *Nüşa*, II/5, Ankara 2002, s. 122-123; Sa'd Da'bîs, "Resâ'il câmi'iyye: et-Teyyârü'l-İslâmî fi şifri Ahmed Muharrem", *el-Edebü'l-İslâmî*, X/38, Riyad 2003, s. 88-93; Abdullah Fethî ez-Zâhir, "eş-Şâ'ir Ahmed Ḥasan 'Abdullâh (Ahmed Muharrem): Şifrihü'l-İslâmî", *Câmi'atü Mevsil Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmi'l-İslâmiyye*, VI/12, Musul 1433/2012, s. 289-317.

AHMET ÖZEL

AHMED PAŞA, Kavanoz

(ö. 1117/1705)

Osmanlı sadrazamı.

Vezir Silâhdar Hüseyin Paşa'nın âzatlî kölelerinden olup Rus asıllı olduğu rivayet edilir (Dilâverzâde Ömer, s. 2). Hüseyin Hüsâmeddin'e göre ise Amasyalı Hacı Ahmed Paşa'nın kölesi ve bu şehir âyanından Hacı Efendizâde Sarı Mehmed Ağa'nın damadı Rus asıllı maktul Rıdvan Ağa'nın oğludur. Biraz şişman ve kısa boylu olmasından dolayı Kavanoz lakabıyla anılır. Söhrap Mehmed Paşa'nın yetiştirmelerindendir, bu sebeple Söhraplı olarak da bilinir. Birçok kaynakta ise uzunca bir süre kaldığı nişanlılık görevinden dolayı Nişancı unvanıyla da zikredilir. 1069 (1658) yılında çıkan Abaza Hasan isyanında babasının

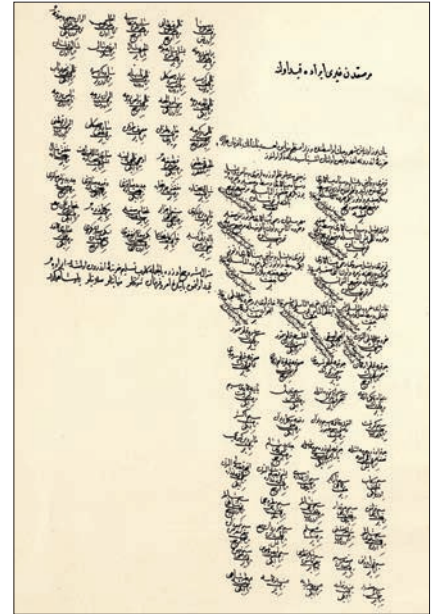
öldürülmesi üzerine Sivas Valisi Söhrap Mehmed Paşa tarafından himaye edildi; 1075'te (1664-65) Vezir Hüseyin Paşa'ya takdim edildi. Ertesi yıl Enderun'a girdi ve bir süre burada eğitim gördü. Sır kâtipliği, has odabaşılık ve güğümcübaşılıktan sonra 1090'da (1679) hazine kethüdâsı oldu. II. Süleyman'ın cülûsunu müteakip vezâretle Basra ve Musul valiliği yaptı. Bu arada Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kızıyla evlendi. 1101'de (1689-90) Halep valiliğinden Boğaz muhafızlığına getirildi. Ardından Sakız muhafızlığına ve Sayda valiliğine tayin edildi. 1106 (1694-95) yılında Bozcaada'da ve Diyarbekir'de görev yaptı. Elmas Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde emekliye ayrıldı. 1697'de kayınpederi Amcazâde Hüseyin Paşa sadrazam olunca bir süre Girit'te (Hanya) görev yaptıktan sonra 1110'da (1698-99) eşinin devreye girmesiyle merkeze çağrılıp nişanlılık görevi verildi. Amcazâde'nin vefatı üzerine emekliye sevkedilip mallarına el konuldu. Bir süre kayınpederinin Anadoluhisarı'ndaki yalısında oturdu, bu sırada kendisine İstanbul Gümrüğü'nden 400 akçe yevmiye bağlandı.

Temmuz 1703'te çıkan Edirne Vak'ası sırasında isyancılar tarafından önce sadâret kaymakamlığına, bir ay kadar sonra da sadrazamlığa getirildi ve âsilerle birlikte İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti. Silivri ve Çorlu'da yapılan istişare toplantısında II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi kararlaştırıldı, fakat kimin padişah olacağı konusunda tartışma çıktı. Bir ara Sokulluzâdeler'den birinin tahta çıkarılması bile gündeme geldi, fakat Şehzade Ahmed üzerinde ittifak edildi. Alınan bu kararlarda etkili olan Ahmed Paşa, Edirne Muhafızı Moralı Hasan Paşa'ya gönderdiği haberde Şehzade Ahmed'e biat edilmesini söyledi, ardından da kendisi biat etti (Silâhdar Mehmed Ağa, s. 629-630). O sırada meşrû sadrazam Râmi Mehmed Paşa kaçarak ortadan kayboldu. III. Ahmed'in cülûsundan sonra Ahmed Paşa'ya mühür gönderilerek sadrazamlığı resmîleştirildi (9 Rebîülâhîr 1115 / 22 Ağustos 1703).

Kavanoz Ahmed Paşa'nın sadâreti sırasında yaptığı ilk icraatları çağdaş tarihçi Silâhdar Mehmed Ağa tarafından İstanbul'daki saray mutfağının yiyecek ve içeceğini kesmesi, rüşvet kapısını açıp iki ayda bir mansibi üç kişiye satması ve âdetâ "firavunlaşması" şeklinde anlatılır (*Nusretname*, s. 652). Bu arada İstanbul'a gelen Rus elçisini kabul eden Ahmed Paşa'nın, "Sizin dostluğunuza itimat yoktur.

Zira sulh şartlarına aykırı bazı kaleler inşasına başladığınız bunun şahididir" diyerek onu sert bir şekilde azarladığı nakledilir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 828). Her şeyin farkında olan III. Ahmed, Ahmed Paşa'yı görevden almanın yollarını aramaya başladı. Gönderdiği bazı telhisleri hakkında açıklama yapmak üzere onu saraya davet etti. Bu sırada ulemânın da devreye girmesi, özellikle Şeyhülislam İmâm-ı Sultânî Mehmed Efendi'nin padişaha veziriazamlık görevinin hakkını veremediğini söylemesi üzerine (Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, II, 708) elinden sadâret mühürü alındı (8 Receb 1115 / 17 Kasım 1703), yerine Damad (Enişte) Hasan Paşa getirildi. Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa azil sebebi olarak ayrıca, cahil ve sefih diye nitelediği Ahmed Paşa'nın divan günlerinde haça benzer çeşitli ipek kumaşlardan kallâvîler, diğer günlerde rengârenk kavuklar, telli-pullu hatâyî elbiselerle süslenme gibi gerekçeleri de gösterir (*Nusretname*, s. 671). Azledilince şaşkına dönen Ahmed Paşa'nın kendisini, "Ben olmasaydım fitne sonmez ve cülûs vuku bulmazdı" şeklinde savunduğu ifade edilir. Bu arada âsi ileri gelenlerinden yeniçeri ağası Çalık Ahmed Paşa da azledilenler arasındaydı. Kavanoz Ahmed Paşa'ya yeni sadrazam Damad Hasan Paşa'nın, "İhtilâl zamanında ele geçen malları saklamayıp hazineye

Kavanoz Ahmed Paşa'nın Enderun Hazinesi'nce el konulan eşyasını gösteren belge (TSMa, nr. D.02352.0252.00)

teslim edersen zarar görmezsin” dediği nakledilir (a.g.e., s. 653; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, II, 710). Sadrazamlık müddeti üç ay kadardır.

Ahmed Paşa vezirliği kaldırılarak 9 Receb 1115'te (18 Kasım 1703) Sakız adasına sürüldü, geçimi için kendisine bir miktar has tayin edildi. Ahmed Paşa'nın, 15 Şâban 1116'da (13 Aralık 1704) vezir rütbesiyle tayin edildiği İnebahtı muhafazlığı sırasında yaşlı eliyi geçmi olarak öldüğü haberi geldi (9 Cemâziyelevvel 1117 / 29 Ağustos 1705). *Şefîknâme* ve şerhinde bu haberin 1117 Recebinde (Ekim-Kasım 1705) geldiği belirtilir (Mahmud Celâleddin Paşa, s. 291). Silâhdar Mehmed Ağa tarafından birçok olumsuz sıfatla anılan (*Nusretnâme*, s. 652) Kavanoz Ahmed Paşa'yı Hammer de rüşvet almakla itham eder (*Büyük Osmanlı Tarihi*, VII, 94).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 111-114, tür.yer.; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 797, 808, 810, 814, 824, 828, 831, 832; Silâhdar Mehmed Ağa, *Nusretnâme: Tahlil ve Metin* (haz. Mehmet Topal, doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 587, 610, 629-630, 652-653, 670-671; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli* (haz. Abdülkadir Özcan v.dğr.), İstanbul 2013, I, 615; II, 663, 679-681, 686, 700, 703-705, 708-711, 739, 754; Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ* (haz. Mesut Aydinler), Ankara 2003, s. 31-32, 34-35, 70; Dilâverzâde Ömer, *Zeyli-Hadikatü'l-vüzerâ*, İstanbul 1271 → Freiburg 1969, s. 2-3; Mahmud Celâleddin Paşa, *Ravzatü'l-kâmilin*, İstanbul 1290, s. 98, 99, 107, 110, 111, 169, 187, 188, 277-278, 280, 282, 286, 287, 289, 290-291, 292; *Sicill-i Osmânî*, I, 235; Hüseyin Hüsameddin, *Nişancılar Durağı*, İSAM Ktp., nr. 63810, s. 127-130; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 28, 31, 34-35, 42, 44; IV/2, s. 271-273; Danişmend, *Kronoloji*, III, 488-489; IV, 1; V, 51; J. von Hammer-Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi* (haz. Erol Kılıç – Mümin Çevik), İstanbul 1992, VII, 93-94.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

AHMED RIFÂÎ

(bk. KALISASAK, Ahmed Rifâî).

AHMED SÂFÎ BEY

(1851-1926)

Sefînetü's-Sâfi adlı eseriyle tanınan mutasavvıf ve yazar.

İstanbul Bahçekapı'da dünyaya geldi. Bahçekapı'daki sıbyan mektebinden sonra Vâlîde Sultan Rüşdiyesi'nden mezun oldu. Babası Tatıldilzâde İbrâhîm Bey'in memuriyeti sebebiyle Anadolu ve Rumenli'de birçok şehirde bulundu. 1865'te İstanbul'da

Maliye Hazinesi İstikraz Odası'nda memur olarak göreve başladı. Bu dönemde Tokatlızâde Hacı Ahmed Efendi'den Arapça, Mirza İsmâil'den Farsça öğrendi. 1877 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde iplikhâne, askerî misafirhâne ve hastahane başkâtipliği yaptı. Savaşın sonra Selânik Fırka-i Askeriyyesi'nde başkâtip, Aydın vilâyetindeki Menteşe ve Tavas'ta ağnâm ve a'şâr memuru, Tekau't Sandığı Mektûbî Kalemi'nde mümeyyiz ve müdür olarak çalıştı. Kırk sekiz yıl süren memuriyet hizmetinden 1913'te emekli oldu. *Sefînetü's-Sâfi* adlı eserini bu dönemde kaleme almaya başladı. 1917-1918 yıllarında Evkaf Nezâreti adına Defter-i Hâkânî Nezâreti Münâkalât Kalemi'nde görev yaptı. Ardından Sahaflar Çarşısı'nda bir dükkân açıp kütüphanesindeki 2000 cilt kadar kitabı satmaya başladı. 1921'de bütün kitapları elden çıkarıp evinde inzivaya çekildi. Vefatından bir yıl önce Sultanahmet'te Dizdâriye Camii civarındaki Özbekler Tekkesi'nde cuma geceleri *Meşnevi* okutuyordu. Ahmed Sâfi Bey 24 Mayıs 1926 tarihinde vefat etti ve Anadolu kavağı'ndaki şehitlikte defnedildi. Sâfi Bey'in Fatih'in Çarşamba mahallesinde ikamet eden Nakşibendî Hâlidî şeyhlerinden Yanyalı İsmet Efendi'ye intisap ettiği, ancak tarikatını gizlediği söylenir. Geniş bir kültüre sahipti. Muhyiddin

Ahmed Sâfi Bey'in *Sefînetü's-Sâfi* adlı eserinin I. cildinin ilk sayfası (İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, nr. 2096)

İbnü'l-Arabî'nin düşüncelerine bağlı, şiir ve ilm-i simyâ gibi konulara meraklı ilginç bir şahsiyettir. Döneminin meşhur ilim, kültür ve tasavvuf erbabından Hüseyin Vassâf, Bursalı Mehmed Tâhir, İbnülemin Mahmud Kemal ve Ahmet Avni Konuk ile tanıştığı, Türkçe, Arapça ve Farsça'ya vâkıf olduğu anlaşılmaktadır.

Eserleri. 1. *Sefînetü's-Sâfi*. On sekiz ciltten meydana gelen eser 1913-1924 yılları arasında kaleme alınmıştır. Müellif eserde kendi döneminde yaşayan ya da kısa bir süre önce vefat etmiş olan bazı âlim, şeyh ve şairlerin biyografilerine, eser ve şiirlerine yer vermiştir. *Sefînetü's-Sâfi*, Osmanlılar'ın son dönemindeki İstanbul'un kültürel ve sosyal hayatıyla ilgili önemli bilgi ve belgeler içermektedir. İstanbul'daki bazı semtlerin tarihi, kaynak suları, yangınlar, meyhaneler, fiyat listeleri, edebiyat, hat ve mûsiki bunlardan bazılarıdır. Kahve, çay, tütün, kuşlar ve çiçekler gibi konulara da temas edilen *Sefînetü's-Sâfi*'nin tasavvuf tarihi açısından ayrı bir değeri vardır. Bazı meşayihin hal tercümeleri, vahdet-i vücûd, Bektaşîlik, Hurûfluk, ilm-i simyâ ve tasavvuf hakkında verilen bilgiler tasavvuf, edebiyat, tarih ve kültür tarihi araştırmacıları için önemli bir kaynaktır. Kemal Edip Kürkçüoğlu, "İmparatorluğumuzun son devir fikriyatını araştıracak olanlar bu eserden müstağni kalmaz" demiştir. Yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde mevcut olan eserin mikrofilmli Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi'nde kayıtlı olup (nr. 2096) bu mikrofilmden yapılan fotokopi baskısı İstanbul'da İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve İlmî Araştırmalar Merkezi (İLAM) kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eserin Sabatayistler'den bahseden bölümü Ertuğrul Düzdağ tarafından yayımlanmıştır (*Dönemler Âdeti: Selânik'te Yaşayan Sabataycıların Gizli Hayatı Hakkında 120 Yıl Önce Yapılmış Bir Araştırma*, İstanbul 2001). 2. *Divan* (Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, nr. 538). 3. *Mecmûam* (İstanbul 1311). Ahmed Sâfi Bey, 1885-1886 yıllarında on beş günde bir yayımlanan *Şu'le* dergisinin editörlüğünü yapmış, dergi üç dört sayı neşredildikten sonra kapanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Sâfi, *Sefînetü's-Sâfi*, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm Arşivi, nr. 2096, I, 1-2; *Fihrist-i Sefînetü's-Sâfi*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 332, vr. 1^a-24^a; *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler* (haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1996, s. 51; Hüseyin